

Tweede Kamerfractie CDA en
Wetenschappelijk Instituut voor het CDA

Ambitieuus christen- democratisch klimaatbeleid

Op weg naar een duurzame
en sociale economie

Voorwoord

In de eerste aflevering van Zomergasten 2021 was Rijksbouwmeester Floris Alkemade te gast. Hij sprak over de fundamentele veranderingen die nodig zijn om ons land duurzamer te maken en schetste een aantrekkelijk toekomstbeeld van Nederland. Mooie landschappen, meer natuur en circulaire voedselproductie. De toekomst is “een leven dat niet langer een spoor van verwoesting achterlaat”, maar een toekomst waar we plezier aan beleven. Waarom is de politiek onvoldoende in staat deze veranderingen te bewerkstelligen, vroeg hij zich af?

“Onze politieke taal is niet bij machte het verlangen te scheppen naar verandering”, zei hij. De politiek zou een taal moeten vinden die geen angst, maar een verlangen schept naar verandering. “We zullen ons een toekomst moeten verbeelden waarnaar we kunnen verlangen.” Hij ziet hier een rol voor de kunst en de wetenschap, domeinen die bij uitstek de verbeeldingskracht benutten. Maar zou ook de politiek niet zelf deze taal moeten spreken?

De klimaatcrisis wordt wereldwijd steeds duidelijker zichtbaar. Deze zomer werd Zuid-Limburg getroffen door overstromingen en zagen we ook de beelden van verwoestende watermassa's in Duitsland, België en China. Op verschillende plekken in de wereld worden hittestructuren verbroken en we zien beelden van verzengende bosbranden. We zien hierin een voorbode van de toename van weersextremen die klimaatverandering teweegbrengt.

Het klimaatbeleid van de afgelopen jaren werd onvoldoende gedragen door een verhaal van hoop. De insteek was nog te vaak technocratisch. Het debat ging over kosteneffectiviteit en megatonnen CO₂. Maar het ontbrak te vaak aan een visie op de toekomst van Nederland. Hoe kan een groene economie dienstbaar zijn aan het goede leven van mensen? Hoe kunnen burgers, gemeenschappen, wetenschappers, ondernemers en bedrijven bijdragen aan een groene, sociale en gezonde samenleving en economie? Hoe nemen we de samenleving mee in dit verhaal van verandering?

In de filosofie van de christendemocratie staat centraal dat hoe donker een situatie ook mag lijken, oplossingen toch altijd al in de kiem aanwezig zijn. Mensen zijn in essentie solidaire en creatieve wezens. Met elkaar zijn we tot grootse dingen in staat. Hoop, verlangen en verbeeldingskracht horen bij elkaar. Juist in de politiek moeten deze stemmen van hoop en verbeelding aan het woord komen.

In deze notitie leggen we onze visie op tafel, als CDA-fractie, in samenwerking met ons Wetenschappelijk Instituut. Wij pleiten hierin voor een groene industriepolitiek, omdat we samen met bedrijven grote stappen kunnen zetten in de verduurzaming van Nederland en tegelijkertijd het verdienvermogen kunnen versterken. Hier zou de focus van het klimaatbeleid moeten liggen. Daarmee scheppen

we ook ruimte om op andere terreinen zoals het verduurzamen van woningen, een effectievere aanpak te kiezen die kan rekenen op het draagvlak van burgers.

In deze notitie kunnen we niet alle domeinen van de overgang naar een duurzame samenleving beschrijven. Het terrein van de circulaire economie laten we bijvoorbeeld hier liggen, evenals internationale lucht- en scheepvaart. Dat moet elders aan de orde komen.

Bij het schrijven van deze notitie ben ik allereerst schatplichtig aan de rijkdom van de filosofie van de christendemocratie, zoals recent nog beschreven in het rapport ‘Zij aan zij’, gepubliceerd door ons Wetenschappelijk Instituut. Veel mensen hebben indirect bijgedragen aan de gedachtevorming die heeft geleid tot deze notitie. In het bijzonder wil ik Wopke Hoekstra, Agnes Mulder, Esther de Lange, Jan Jacob van Dijk, Jan Willem van den Beukel, Jo-Annes de Bat, Bart van Horck en Pieter Jan Dijkman bedanken voor het meelesen, meedenken en meeschrijven met deze notitie.

Henri Bontenbal,
september 2021

Inleiding

Op 1 november 2021 gaat de 26e internationale klimaatconferentie van de Verenigde Naties van start. In Glasgow spreken diplomaten, wereldleiders, politici, bedrijven en ngo's over de voortgang van het internationale klimaatbeleid en de uitwerking van het Klimaatakkoord van Parijs. Hoewel elke klimaatop enige voortgang laat zien, tonen deze internationale klimaatconferenties ook aan hoe lastig het is om via internationale samenwerking een adequaat antwoord te formuleren op de enorme uitdaging van klimaatverandering. De eerste klimaatconferentie vond plaats in 1995. Zijn we na meer dan 25 jaar vergaderen echt opgeschoten?

Ook in Nederland is het klimaatbeleid niet altijd een succesverhaal. Verschillende kabinetten hebben ambitieuze klimaatdoelstellingen geformuleerd. Maar de realisatie van deze doelen bleef vaak achter. De prioriteiten lagen vaak toch elders, de praktijk bleek weerbarstig en de energietransitie complex. Niet alleen de complexiteit en weerbarstige praktijk van de energietransitie speelden een rol, maar ook het gebrek aan een dragende visie. Het klimaatbeleid vanuit het Rijk was de afgelopen jaren nog te vaak technocratisch van aard. Kosteneffectiviteit was het belangrijkste criterium en het debat ging over procenten en megatonnen CO₂-reductie. Maar is het ook gelukt de samenleving mee te nemen in deze transformatie? Nog onvoldoende.

Tegelijkertijd is de samenleving zich in toenemende mate bewust van het klimaatvraagstuk en verwacht ook dat de politiek maatregelen treft. Internationaal is met het Klimaatakkoord van Parijs dat in 2015 werd gesloten, een belangrijk stap gezet en het akkoord vormt het uitgangspunt voor het klimaatbeleid van landen. We weten op basis van gedeeld en gedragen onderzoek wat er op ons afkomt en wat we er aan kunnen doen. Nu is het gesprek met de samenleving nodig welke maatregelen in welk tempo genomen kunnen worden.

Van de politiek mag leiderschap verwacht worden in de transformatie naar een duurzame economie. Het zou niet nodig moeten zijn dat effectief klimaatbeleid via rechtszaken wordt afgedwongen; de politiek behoort de maatregelen te treffen die nodig zijn.

Maar de politiek is niet almachtig en moet dat ook niet willen zijn. Klimaatbeleid is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van politiek, bedrijfsleven en samenleving. Leiderschap betekent: de samenleving meenemen in deze transformatie. Niet 'Europa' of de rechter dwingt ons om onze economie te verduurzamen, dat willen we zelf. Dat kan alleen met een visie 'die het verlangen schept naar verandering'. Zonder draagvlak in de samenleving voor, en het gesprek met de inwoners over het klimaatbeleid kunnen we deze verandering niet realiseren. Politici moeten ook investeren in het creëren van draagvlak.

.....

Visie en realisme horen bij elkaar, willen we niet vervallen in utopische verhalen die slechts teleurstelling oogsten. We zijn als Nederland geen geïsoleerd eiland, maar onderdeel van een Europese Unie en de rest van de wereld. Het klimaatbeleid is nog te vaak teveel gefocust op de ‘postzegel’ Nederland, zonder dat er rekening wordt gehouden met de effecten en effectiviteit van ons beleid op de uitstoot in de rest van de wereld. Daarmee doen we onszelf en de wereld te kort.

Uitdagingen

Het klimaatbeleid van Nederland kan en moet beter. De overgang naar een economie die past binnen de grenzen van de planeet, kan alleen succesvol zijn als de samenleving deze verandering, die ons de komende decennia zal bezighouden en ook offers zal vragen, kan meemaken en kan dragen. Daarvoor is nodig dat de prioriteiten helder zijn en er een gedragen verhaal is dat door de samenleving begrepen en omarmd wordt.

In de politieke discussie over het klimaatbeleid gaat 80% van de tijd naar 20% van het probleem. De discussie gaat vaak over de hoogte van klimaatdoelen, maar over de instrumentatie hoe deze doelen effectief gerealiseerd kunnen worden, wordt weinig gesproken. Veel aandacht gaat naar het aardgasvrij maken van woningen, maar kunnen we in de industrie niet veel grotere klappers maken?

Wie naar het totaalplaatje kijkt, ziet dat de industrie de belangrijkste bijdrage levert aan de uitstoot van broeikasgassen in ons land. Het klimaatbeleid zou daar dus allereerst een antwoord op moeten formuleren. Hoe gaan we de industrie en het bedrijfsleven in Nederland verduurzamen, met behoud van het verdienvermogen van Nederland? Dat is een enorme opgave en het biedt tegelijkertijd ook enorme groeikansen voor Nederland.

In de politieke discussie over het klimaatbeleid gaat 80% van de tijd naar 20% van het probleem.

Het klimaatbeleid van de afgelopen jaren kenmerkt zich daarnaast door een te beperkte focus op Nederland. De afgelopen jaren is ons blikveld wel erg vernauwd tot de nationale grenzen en is er vooral gekeken naar de effecten van het klimaatbeleid op de uitstoot binnen de 'postzegel' Nederland. Dat leidt soms tot maatregelen die voor Nederland wellicht goed uitpakken, maar voor de wereldwijde uitstoot weinig, geen of zelfs negatief effect hebben. Het doet daarnaast geen recht aan de economische positie van Nederland in Europa en de wereld. En het is een gemiste kans voor een echte verduurzaming van de mondiale economie.

Wat niet helpt is dat in het huidige politieke discours over de rol van bedrijven in de aanpak van klimaatverandering vooral veel scepsis en wantrouwen doorklinkt. Zijn bedrijven niet te machtig en vertragen zij de transitie niet? Maar zonder bedrijven is een duurzame economie niet mogelijk.

De afgelopen jaren is er ook doorlopend discussie geweest over de financiering van de energietransitie. Destijds is de keuze gemaakt om de uitgaven voor de subsidiering van duurzame energiebronnen niet uit de algemene middelen te financieren, maar via de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening van burgers en bedrijven. Met olopende uitgaven, steeg ook de ODE en daarmee de energierekening. Dat leidde steeds weer tot discussie over de verdeling van de kosten tussen het bedrijfsleven en burgers, maar ook tussen verschillende sectoren in het bedrijfsleven. Als we deze discussie niet oplossen, blijft deze steeds knagen aan het draagvlak in de samenleving voor klimaatbeleid.

Tot slot zullen we ook kritisch moeten kijken naar de totstandkoming van het klimaatbeleid. Met het Klimaatakkoord dat met een groot aantal organisaties is gesloten, is een belangrijke stap in het klimaatbeleid gezet. Het Klimaatakkoord heeft voor een versnelling gezorgd en is het resultaat van het samenspel tussen overheid, bedrijfsleven en samenleving. Tegelijkertijd is er kritiek op het feit dat het niet transparant is hoe het maatregelenpakket tot stand is gekomen. Wie heeft welke maatregelen voorgesteld of afgewezen en waarom?

De afgelopen maanden is er een debat ontstaan of er wel sprake is van voldoende tegenmacht vanuit de Tweede Kamer en wordt er gesproken over een transparante, open bestuurscultuur. Vanuit dit perspectief is het goed om ook opnieuw te kijken naar de manier waarop klimaatbeleid tot stand komt. Hoe zorgen we ervoor dat de besluitvorming transparant en klimaatbeleid stabiel blijft, wetenschappelijke inzichten leidend blijven en een goed politiek debat niet achterwege blijft?

Visie

De wereld is ons gemeenschappelijk huis

De kern van de filosofie van de christendemocratie is dat wij alleen voluit mens kunnen zijn in betekenisvolle relaties met onze naasten. Coöperatie is onze *way of life*. Het rapport ‘Zij aan zij’ van ons Wetenschappelijk Instituut zegt het zo: “In de christendemocratie is de wereld geen vechtkooi waar het recht van de sterkste geldt, maar is de wereld gegeven om samen te leven en samen te werken. Dat betekent in de praktijk van alledag: samenwerken, zorgzaamheid, verantwoordelijkheid voor elkaar.” De wereld is ons gemeenschappelijk huis en dat betekent dat haar bewoners zich gedragen als een goed rentmeester.

Rentmeesterschap is één van de kernwaarden van de christendemocratie. Dat we rentmeesters zijn van ons gemeenschappelijk huis, betekent dat onze verhouding tot de aarde en onze medemens zich kenmerkt door zorg en respect, niet door uitputting en uitbuiting. We moeten echter constateren dat we te maken hebben met een klimaat- en biodiversiteitscrisis, die ontwrichtend kunnen zijn voor de hele wereld. De rapporten van de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering (IPCC) laten een somber toekomstbeeld zien. De gevolgen van deze crises worden vooral gevoeld door de allerarmsten. In zijn rondzendbrief *Laudato Si* schrijft paus Franciscus daarom dat ‘de schreeuw van de aarde en de schreeuw van de arme’ samenkomen in de roep om sociale gerechtigheid.

Toch staat in de kern van de christendemocratie juist de hoop centraal. Want in elke situatie, ook in de meest somber stemmende situaties, liggen kiemen van verandering verborgen. We zien dat mensen, hoe beperkt hun financiële middelen soms ook zijn, de handen uit de mouwen steken en samen met buurtbewoners aan de slag gaan met een energiecoöperatie. We zien bedrijven die intrinsiek gemotiveerd zijn om de omslag te maken naar duurzaam ondernemen. We zien dat universiteiten nieuwe technologieën ontwikkelen. We zien jonge mensen groene *startups* beginnen met producten die de wereld gaan veranderen. De kiemen van verandering zijn er.

Juist het CDA kan een voortrekkersrol spelen in het meenemen van de samenleving in de beweging naar een groene en sociale economie.

Rentmeesterschap betekent: creatief doorgeven wat van waarde is. Juist het CDA, vanuit zijn kernwaarde rentmeesterschap en zijn geloof in de kracht van de samenleving, kan een voortrekkersrol spelen in het meenemen van de samenleving in de beweging naar een groene en sociale economie. Vanuit het politieke midden, door te verbinden, tegenstellingen te overbruggen en door politiek leiderschap te tonen.

Het Rijnlandse denken en shared value bepalen onze visie op ondernemerschap

De economie draait om het creëren van welzijn voor de samenleving als geheel. Daarbij horen het welzijn van mensen en kwalitatieve economische groei bij elkaar: menselijk welzijn is een noodzakelijke voorwaarde voor duurzame economische groei. Economie is in essentie een dienst aan het goede leven van mensen. Bedrijven kunnen een belangrijke veranderkracht kracht zijn in de overgang naar een duurzame economie.

In het bedrijfsleven staat sinds een jaar of tien steeds vaker het begrip *shared value* centraal, ook wel vertaald als ‘lange termijnwaardecreatie’. Lange termijnwaardecreatie betekent dat bedrijven niet alleen naar economische waarde op de korte termijn kijken, maar streven naar maatschappelijke waarde op de lange termijn. Bedrijven die werken vanuit een ‘shared value’-perspectief dragen actief bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. De Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties helpen bedrijven en overheden om deze maatschappelijke doelen te formuleren. Deze kunnen uitgangspunt zijn voor het formuleren van doelen voor duurzame ontwikkeling in brede zin en worden internationaal erkend.

Deze benadering sluit nauw aan bij het Rijnlandse model. Daarin staat niet de aandeelhouderswaarde centraal, maar de maatschappelijke waarde van een bedrijf. Van bedrijven wordt verwacht dat ze bijdragen aan het algemeen belang. Bedrijven maken immers ook op velerlei manieren gebruik van de publieke goederen van die de samenleving haar biedt, zoals een stabiele rechtsstaat, arbeidskrachten, sociaal kapitaal, infrastructuur, kennisinfrastructuur, enzovoorts.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen betekent antwoord geven op de uitdagingen waar onze generatie voor staat, toegevoegde waarde genereren voor alle belanghebbenden en samen met de overheid werken aan de inrichting van een duurzame economie. In die economie staat de menselijke waardigheid voor nu en voor later centraal, waarin de menselijke waardigheid van mensen van nu en later het uitgangspunt is. Dat betekent ook dat er voor bedrijven die niet bijdragen aan een duurzame economie op termijn geen plek meer is in onze samenleving. Tegelijkertijd biedt een groene economie kansen voor bedrijven die bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en groeikansen voor Nederland.

Verduurzamen zonder oogkleppen op

Het klimaatbeleid van Nederland zou in de visie van het CDA tweeledig moeten zijn: enerzijds zorgen voor reductie van uitstoot binnen de eigen landsgrenzen die bijdraagt aan het slim en efficiënt realiseren van de Europese klimaatdoelstellingen, en anderzijds het klimaatbeleid zo inrichten dat we in Nederland projecten realiseren en innovaties bedenken die in de rest van de wereld doorwerken. Dan kunnen we als klein land écht impact hebben en ons verdienvermogen versterken. We kunnen dit alleen doen als we een gezonde economie hebben met voldoende kracht om te investeren.

Ambitieuw en effectief klimaatbeleid houdt rekening met de positie van Nederland in de rest van de wereld. Als welvarend land, dat voor een groot deel onder de zeespiegel ligt, behoren wij ons aandeel, onze fair share, aan de mondiale reductie van de uitstoot van broeikasgassen te leveren. Het feit dat de uitstoot van Nederland op de totale uitstoot van de hele wereld slechts 0,3% bedraagt, mag geen excuus zijn. Gelet op de historische uitstoot en de welvaart van ons land horen we onze verantwoordelijkheid te nemen.

Tegelijkertijd moet onze ambitie verder reiken dan dat. De gunstige ligging van Nederland aan de Noordzee heeft ons land tot een belangrijke doorvoerhaven van energie en grondstoffen van West-Europa gemaakt. Goedkope elektriciteit, goedkoop aardgas en onze havens maakten Nederland een aantrekkelijke vestigingsplaats voor energie-intensieve bedrijven. Nederland heeft een sterke basisindustrie met een internationale afzetmarkt. Deze basisindustrie zorgt voor directe werkgelegenheid (120.000 banen) en economische toegevoegde waarde (€17 miljard). Daarnaast levert een belangrijk deel van het mkb en de dienstverlenende sector producten en diensten aan deze industrieclusters.

In de bedrijfstakken staal, chemie en raffinage is circa driekwart van de productie voor de export bestemd. In Rotterdam komen enorme hoeveelheden ruwe aardolie en olieproducten binnen, maar van de totale import van aardolie en aardolieproducten gaat meer dan 70% als export weer het land uit, deels als directe doorvoer en deels als export van aardolieproducten (nafta, kerosine, benzine, diesel, etc.). Onze chemie levert basisproducten die de hele wereld over gaan. In alle producten, voedingsmiddelen, medicijnen en apparaten die we als samenleving elke dag gebruiken, zijn deze basisproducten verwerkt.

De huidige industrie leunt dus nog sterk op fossiele brandstoffen.¹ De overgang naar een klimaatneutrale en circulaire economie betekent een forse aanpassing in deze basisindustrie. Sommigen stellen zich op het standpunt dat er voor deze bedrijven geen

¹ Zie het TNO-rapport daarover op: https://time.tno.nl/media/7236/het_fossiele_dilemma_van_rotterdam-tno_paper_maart_2016.pdf

plek meer is in Nederland. Met verschillende maatregelen willen zij het deze bedrijven praktisch onmogelijk maken nog in Nederland te opereren. Deze aanpak leidt inderdaad tot minder uitstoot binnen de grenzen van Nederland, maar de mondiale uitstoot van broeikasgassen zal er niet mee geholpen zijn. Integendeel.

Kunststoffen, chemicaliën en brandstoffen zullen immers ook in een klimaatneutrale, circulaire economie nodig zijn. Want ook in een duurzame economie zijn er groene koolstofatomen ('groene C-tjes' voor de chemie), fossielvrije brandstoffen (scheepvaart, luchtvaart) en groene kunststoffen nodig. We hebben groen staal, groene kunststoffen en chemicaliën nodig voor windturbines, zonnepanelen, elektrische auto's en de spullen die we dagelijks gebruiken, zoals onze telefoons, verpakkingen en medicijnen. De vraag is: waar gaan deze basismaterialen klimaatneutraal geproduceerd worden? Hoe kunnen we als Nederland daarin kansen voor onze economie verzilveren?

Het moet onze ambitie zijn kraamkamer te zijn van de technologieën die nodig zijn voor de duurzame economie van de toekomst.

Het moet onze ambitie zijn kraamkamer te zijn van de technologieën die nodig zijn voor de duurzame economie van de toekomst. In Nederland hebben we hiervoor namelijk alles in huis: een hoogopgeleide technische beroepsbevolking (hoewel er sprake is van schaarste aan technici), een gunstige ligging als poort naar Europa, de Noordzee die de mogelijkheid biedt voor grootschalige duurzame elektriciteitsproductie, lege gasvelden voor de opslag van waterstof en CO₂, en een gastransportinfrastructuur die geschikt gemaakt kan worden voor waterstof. In Rotterdam en Groningen wordt al gewerkt aan de waterstofeconomie. Voor de industrie van morgen moet de we vandaag het fundament leggen.

Verduurzaming vereist een ondernemende overheid en groene industriepolitiek

We moeten op een andere manier kijken en spreken over bedrijven en de industrie in Nederland. Dat vraagt om een andere aanpak van de politiek bij de verduurzaming van bedrijven. We moeten hen gaan zien als oplossing voor het klimaatvraagstuk, niet alleen als een probleem. De industrie zorgt voor een fors deel van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland. Dat is een feit. Tegelijkertijd betekent dit ook dat als we de industrie weten te verduurzamen, we hele forse stappen kunnen

zetten in de verduurzaming van Nederland en de wereld. Dat vraagt om een groene industriepolitiek.

Een groene industriepolitiek betekent dat de overheid samen met het bedrijfsleven en kennisinstellingen integraal kijkt naar wat er nodig is om het verdienvermogen van Nederland te versterken, de uitstoot voor 2050 naar nul te brengen en de technologieën te ontwikkelen die ook in de rest van de wereld toegepast kunnen worden. Dat vraagt om een gezamenlijke agenda waarin wordt gewerkt aan de ontwikkeling en implementatie van doorbraaktechnologieën om bijvoorbeeld groen staal, groene kunstmest en groene chemie te realiseren. Van de overheid vraagt dit maatwerk ten aanzien van financiële ondersteuning, het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat, terugdringen van de regelzucht, een gerichte innovatieagenda en de aanleg van publieke (energie)infrastructuur. Van de bedrijven mag een langjarig commitment gevraagd worden om te blijven investeren in Nederland, zorg te dragen voor haar werknemers en leveranciers, en te blijven investeren in onderwijs en innovatie. Hier moet dus sprake zijn van wederkerigheid, waarbij het bedrijfsleven én de overheid bindende afspraken maken, vastleggen en handhaven.

Groene industriepolitiek vraagt om een andere rol van de overheid.

Groene industriepolitiek vraagt om een andere rol van de overheid. De overheid is de afgelopen jaren te risico-avers geweest. Daardoor missen we kansen. Duitsland investeert bijvoorbeeld 8 miljard euro in de ontwikkeling van de waterstofeconomie. Nederland heeft zich slechts gecommitteerd aan een aantal tientallen miljoenen euro's. Als we niet in actie komen, missen we de boot. Dat betekent dat Nederland pro-actief en risicodragend moet investeren in de infrastructuur die nodig is voor bedrijven om te kunnen verduurzamen, zoals een waterstoftransportnetwerk dat de grote industrieclusters verbindt, en een infrastructuur voor CO₂-transport om een deel van de CO₂-uitstoot die moeilijk via andere technologieën snel te reduceren zijn, onder de Noordzee op te slaan. Deze infrastructuur stelt bedrijven in staat om daadwerkelijk te verduurzamen.

Samenhangend en doelgericht onderzoek is nodig voor klimaatinnovaties

Wij, mensen, zijn creatieve wezens. In de geschiedenis hebben we laten zien dat we met elkaar door onderzoek en innovatie de wereld een stukje mooier hebben

kunnen maken. We hebben enorm veel te danken aan wetenschappelijk onderzoek en investeren in onderzoek en innovatie loont. Investeren in onderzoek en innovatie moet een belangrijk onderdeel zijn van het klimaatbeleid. We kunnen niet zonder, want we hebben nog niet overal een oplossing voor gevonden. In de chemie wordt bijvoorbeeld ingezet op ‘elektrisch kraken’ en de ideeën zijn er, maar de technologie moet nog verder ontwikkeld worden. Dat geldt ook voor andere, moeilijk te verduurzamen sectoren. Batterijen, elektrolyzers, biobrandstoffen, warmtebatterijen, warmtepompen: door onderzoek en innovatie kunnen we deze technologieën doorontwikkelen en goedkoper maken. En daarmee in Nederland en de rest van de wereld een vuist maken tegen klimaatverandering.

Nederland investeert echter te weinig in onderzoek en innovatie. De programmering is te versnipperd en het ontbreekt aan samenhang. Wat nodig is, is een gezamenlijke strategische investeringsagenda, waarin heel gericht en in samenhang samen met bedrijven aan missies en sleuteltechnologieën wordt gewerkt. Daarbij hoort voldoende experimenteerruimte om innovaties te kunnen toepassen in de praktijk. Het Groeifonds is een goede stap in het versterken van het duurzaam verdienvermogen voor de langere termijn.

We organiseren de transitie op een solidaire manier

Klimaatbeleid raakt ons allemaal. In de verwarming van onze woningen, de producten die we aanschaffen en de manier waarop we ons bewegen. Het vraagt ook offers van ons. Daarom kan klimaatbeleid niet anders dan sociaal zijn. We laten niemand achter. De transitie naar een duurzame economie mag niet tot een nieuwe tweedeling leiden.

Grote maatschappelijke opgaven (Deltawerken, Hoogwaterbeschermingsprogramma, aanpak coronacrisis) zijn altijd uit de algemene middelen gefinancierd. Willen we op een eerlijke manier de kosten van het klimaatbeleid langjarig en met draagvlak onder de bevolking en het bedrijfsleven kunnen blijven financieren, dan kunnen we dat niet via de energierekening blijven doen. Juist door de energietransitie vanuit de algemene middelen te financieren en gebruik te maken van de Europese fondsen die daarvoor beschikbaar zijn, kunnen we er grip op houden en kunnen de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.

Ook bij het aardgasvrij maken van woningen is er onvrede over het ontbreken van het antwoord op de vraag wie de meerkosten draagt. In een deel van de gebouwde omgeving is de realisatie van een warmtenet in combinatie met een wijkgerichte aanpak de meest robuuste aanpak. Maar wat is een redelijke bijdrage die van een individueel huishouden gevraagd mag worden en wat mag verwacht worden van woningcorporaties, gemeenten en het Rijk? Hier is een eerlijk antwoord vanuit de politiek nodig: uiteindelijk zullen bewoners maar beperkt zelf kunnen bijdragen en ook gemeenten zullen zonder aanvullende ondersteuning de verduurzaming van de gebouwde omgeving niet kunnen ophoesten. Willen we de gebouwde omgeving dus

daadwerkelijk gaan verduurzamen, dan moet het Rijk daar financiële middelen voor reserveren. Maar financiële middelen zijn er niet onbepaald, dus zullen we keuzes moeten maken waarin we investeren en in welke volgorde in de tijd. Ook moeten we oog hebben voor een groot deel van de woningvoorraad waar de route van isoleren en hybridewarmtepompen de meeste effectieve aanpak is.² Daarbij zullen we ook voldoende mankracht moeten hebben om alle installatiewerkzaamheden te kunnen uitvoeren.

Als we de kosten op een eerlijke manier langjarig en met draagvlak willen blijven financieren, dan kunnen we dat niet via de energierekening blijven doen.

Tegelijkertijd is het belangrijk dat de positieve effecten van klimaatbeleid ook concreet worden in de belevingswereld van inwoners. Niet alleen de uitstoot van vervuilende stoffen door de bedrijven in hun omgeving neemt af, maar we behouden ook hoogwaardige werkgelegenheid in Nederland. Het klimaat verandert en dat betekent dat klimaatadaptatie nodig is. Dat betekent dat steden klimaatbestendig moeten worden. Meer groen, minder tegels. Groene daken, meer groen in wijken in steden en dorpen, een schonere lucht. In ons verkiezingsprogramma hebben we gepleit voor het planten van 17 miljoen bomen.

In een sociale transitie is het daarnaast van groot belang dat burgers zelf ook actief kunnen participeren. Het CDA heeft daarom de afgelopen jaren steeds gepleit voor het oprichten van burgerberaden en ook voor de mogelijkheden van participatie in lokale duurzame energieprojecten. Rentmeesterschap betekent ook dat we oog houden voor de ruimtelijke kwaliteit van ons landschap en de leefbaarheid voor mensen en degelijke overheidsfinanciën. Daarom zullen we de uitrol van duurzame energiebronnen op sommige plekken ook moeten begrenzen, zoals windmolens op land.

Er zullen in een duurzame economie nieuwe banen bijkomen, maar er zullen ook banen verdwijnen. Mensen die hun baan zien verdwijnen, moeten geholpen worden om de overstap naar ander werk te kunnen maken.

² Zie hiervoor het recente rapport van DWA in opdracht van de NVDE: <https://www.nvde.nl/nvdeblogs/twee-miljoen-woningen-kunnen-nu-al-betaalbaar-worden-verduurzaamd>

Europese samenwerking is uitgangspunt in industrie en elektriciteitsopwekking

Juist vanuit de gedachte van subsidiariteit is een Europese aanpak van het klimaatvraagstuk onmisbaar. Juist op dit punt zijn hoopvolle en ambitieuze stappen gezet. Zo heeft de Europese Commissie recent haar ‘Fit for 55’-pakket gepresenteerd. In het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III werd afgesproken in Europa te pleiten voor een aangescherpte klimaatdoelstelling van 55% reductie van de uitstoot van broeikasgassen in 2030. Europa heeft deze doelstelling inmiddels omarmd en het klimaatpakket van de Commissie is daar een uitwerking van.

Deze aangescherpte doelstellingen gaan niet alleen een extra inspanning vragen van Nederland, maar gaan ook ‘meewind’ opleveren. Want juist een Europese aanpak is effectief.³ Het is bijvoorbeeld vele malen effectiever om via aangescherpte emissienormen duurzame mobiliteit te stimuleren dan via nationale subsidiemaatregelen (met alle weglekeffecten van dien). Het Europese emissiehandelssysteem zorgt voor een uniforme CO₂-prijs in de EU en dwingt bedrijven, ongeacht waar ze gevestigd zijn in Europa, om te verduurzamen.

Samenwerking met de ons omliggende landen, met een bijbehorende interne markt en een gelijk speelveld, is cruciaal. We zullen de komende jaren moeten gaan bouwen aan nieuwe infrastructuren voor waterstof- en CO₂-transport. Het zou onverstandig zijn om dat niet in afstemming met de ons omliggende landen te doen. Het industriecluster in Zeeland werkt nauw samen met Gent. Het is vanuit het perspectief van effectief klimaatbeleid dan ook verstandig samen met de zuiderburen op te trekken. Ook als we aan de slag gaan met opslag en transport van CO₂ is het verstandig om meteen ook de industrie in Duitsland te betrekken. Kunnen we als Nederland een deel van de uitstoot van Duitsland opslaan onder de Noordzee? Een te beperkte focus op alleen Nederland leidt tot kortzichtig klimaatbeleid.

Een te beperkte focus op alleen Nederland leidt tot kortzichtig klimaatbeleid.

³ Zie ook wat de DNB daar recent over heeft gezegd: <https://www.bnr.nl/nieuws/duurzaamheid/10452234/nederlandse-bedrijven-vluchten-niet-voor-co2-tax>

Macht en tegenmacht zijn ook bij klimaatbeleid nodig

Wij denken dat een onafhankelijke Wetenschappelijke Adviesraad over het klimaatbeleid, de doelen en de voortgang daarvan zou moeten adviseren. De Europese Commissie stelt een vergelijkbare commissie in en ook Denemarken en het Verenigd Koninkrijk hebben een dergelijke commissie die adviseert over het klimaatbeleid conform hun nationale klimaatwetten. De Britse Climate Change Committee bijvoorbeeld adviseert de regering over haar klimaatdoelen, stelt zogenaamde koolstofbudgetten vast, monitort de voortgang en voert onafhankelijke analyses uit. Nederland kan daar een voorbeeld aan nemen.

Een Wetenschappelijke Adviesraad zou ook het Nederlandse klimaatbeleid verrijken. Daarmee krijgt de wetenschap een belangrijker stem in het klimaatbeleid. Tegelijkertijd komt er daarmee een transparanter samenspel op gang tussen de regering, het parlement, het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven en de wetenschap. De wetenschappelijke adviesraad adviseert – en de adviezen zijn voor iedereen leesbaar –, de regering geeft een appreciatie en stuurt de voorstellen naar het parlement en de laatste controleert de regering. Adviezen vanuit het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgerberaden blijven welkom. Hiermee voorkomen we dat het klimaatbeleid teveel in achterkamertjes bedacht wordt en zorgen we ervoor dat iedereen kan meekijken en meedenken.

Handelingsperspectieven voor de politiek

In dit laatste hoofdstuk schetsen we een aantal richtingen waarmee we, in lijn met de voorgaande visie, een aantal aanpassingen in het klimaatbeleid voorstellen.

Algemeen

- Maak klimaatbeleid dat verder kijkt dan 2030. Het klimaatbeleid is nu teveel gericht op alleen 2030, waardoor er te weinig aandacht gaat naar de maatregelen die nodig zijn voor de periode 2030-2050. Daardoor beginnen we niet op tijd met maatregelen die na 2030 ook nodig zijn. 2030 moet een logische tussenstap zijn in de route naar 2050. Het is daarom belangrijk ook indicatieve doelen voor 2040 vast te stellen en een eindbeeld te schetsen.
- Richt een onafhankelijke Wetenschappelijke Adviesraad op die de regering adviseert op het gebied van klimaatbeleid (inclusief maatschappelijke, economische en ruimtelijke aspecten). Deze raad stelt, zoals in het Verenigd Koninkrijk, vijfjarige koolstofbudgetten op die in lijn zijn met het Klimaatakkoord van Parijs en rekening houden met het Europese klimaatbeleid, en doet voorstellen voor beleidsmaatregelen. Naast deze adviesraad kunnen uiteraard ook andere organisaties en een burgerberaad advies (blijven) geven. Draagvlak voor het klimaatbeleid is en blijft belangrijk.
- Breng meer sturing aan in de uitrol van de nieuwe energievoorziening o.a. door het aanbrenge van schotten in de subsidieregeling SDE++. Nu concurreren alle technologieën om hetzelfde budget. De huidige wijze van subsidiëring leidt er echter toe dat er teveel onduidelijkheid is over de uitrol van bepaalde technologieën die nu nog iets duurder zijn (zoals geothermie en groen gas), waardoor deze achterblijven. Een stabiele uitrol is nodig met duidelijkheid voor marktpartijen.
- Het is niet houdbaar alle kosten van de energietransitie te financieren vanuit de energierekening. Het nieuwe kabinet zal daarom moeten kijken hoe (een deel van) de energietransitie ook uit de algemene middelen kan worden gefinancierd en hoe Europese fondsen kunnen worden ingezet. Dit vergroot het draagvlak voor het beleid in de samenleving.
- We moeten investeren in gerichte, missie-georiënteerd onderzoek en innovatie waarbij samen met het bedrijfsleven gewerkt wordt aan doorbraaktechnologieën voor de energietransitie. Het energieonderzoek moet opnieuw worden ingericht, met de nadruk op grote samenhangende, langlopende programma's, gericht op het

ook op termijn haalbaar en betaalbaar houden van de energietransitie. Investeren in cleantech innovatie biedt kansen voor economische groei.

- Nederland heeft de unieke mogelijkheid om via onze staats- en beleidsdeelnemingen publiek-private samenwerkingen op te zetten die doorbraken realiseren voor energie-infrastructuren en -bronnen die niet vanzelf van de grond komen. Denk aan de rol van EBN in geothermie en CO₂-opslag en de rol van Gasunie in warmte- en waterstoftransport. (Ook in de jaren zestig speelden deze bedrijven een cruciale rol in de uitrol van de gasinfrastructuur.) Investerings in publieke energie-infrastructuur door staatsdeelnemingen kunnen mogelijk ook via het verhogen van de staatsschuld gefinancierd worden.

Industrie

- Met de twaalf grote uitstoters maken we ambitieuze, bindende maatwerkafspraken voor CO₂-reductie: we jagen deze bedrijven dus niet weg, maar gaan bindende, ambitieuze afspraken aan waarin ook de overheid zelf zich bindt aan het nakomen van deze afspraken. Bedrijven committeren zich aan een stevige klimaatambitie en blijven investeren in Nederland. In ruil daarvoor maakt de overheid het mede mogelijk de transitie daadwerkelijk te maken. Wederkerigheid is het uitgangspunt.
- Besluiten over de realisatie van waterstof- en CO₂-transportinfrastructuur zijn dit najaar nog nodig. Als we de industrie de kans willen geven substantieel bij te dragen aan de klimaatdoelen van 2030, moeten we dit najaar beslissingen nemen over de financiering, rolverdeling en realisatie van de waterstofbackbone en CO₂-transportinfrastructuur. Anders raken de 2030-doelen uit zicht. Met Duitsland maken we afspraken over het doorleggen van de infrastructuur naar de Duitse industrieclusters, bijvoorbeeld via het buisleidingproject Delta Corridor tussen Rotterdam, Chemelot en Noordrijn-Westfalen.
- Geen plafond op CO₂-opslag (CCS). In het Klimaatakkoord is een plafond afgesproken op de subsidiëring van CCS. Dat is niet wenselijk. CCS biedt voor Nederland en West-Europa kansen. Wel is het belangrijk dat we voorkomen dat CCS door sommige bedrijven te snel als makkelijke oplossing voor de korte termijn wordt gekozen, terwijl structurele aanpassingen op langere termijn daardoor vertraagd worden.
- Gelet op de stevige rol die Nederland heeft in lucht- en scheepvaart en in de omzetting van aardolie naar aardolieproducten is het verstandig te investeren in bedrijven en technologieën die bijdragen aan de productie van duurzame brandstoffen voor scheep- en luchtvaart, zoals synthetische kerosine. Hier liggen internationale groeikansen voor Nederland.

Elektriciteitssector

- We kunnen extra wind op zee realiseren tot 2030. Bovenop de 11,5 GW die is afgesproken voor 2030, kan nog tenminste 6 GW extra gerealiseerd worden. Belangrijke randvoorwaarde daarvoor is wel dat de elektrificatie in de industrie en waterstofproductie daarmee in de pas lopen en dat deze extra opgave past binnen de afspraken van het Noordzeeakkoord.
- Aan de groei van windenergie op land zit een grens. Windenergie op zee heeft een snelle kostendaling laten zien en er is nog voldoende potentie om door te groeien. Het aantal wind-op-landprojecten dat nu al in de pijplijn zit, lijkt voldoende om de doelstelling van 35 TWh uit het Klimaatakkoord te realiseren. Daarnaast is afgesproken een extra opgave vooral te realiseren via windenergie op zee (in combinatie met elektrificatie van de industrie). Zo'n 7.000 MW aan wind op land is reeds gebouwd of zit in de 'pijplijn'. Nieuwe windprojecten te dicht in de buurt van woningen moeten we daarom vermijden. Andere locaties kunnen wel geschikt zijn, zoals industriële locaties of langs vaarwegen. Draagvlak en participatie zijn daarbij belangrijk.
- Gelet op de forse elektrificatie zal ook kernenergie nodig zijn. Zeker na 2030 wanneer ook de industrie sterk elektrificeert, zal er veel klimaatneutrale elektriciteit nodig zijn. Kernenergie kan daarin, samen met een stevige inzet van duurzame elektriciteitsproductie, een rol spelen, evenals in de productie van waterstof dat een belangrijke rol zal spelen in de toekomst. In een land met schaarse ruimte is kernenergie een optie zijn om toch in een fors deel van de elektriciteitsvraag te voorzien. Interessant is de route via kleinere, modulaire kernreactoren. Deze zijn inherent veilig, kunnen op termijn ook qua kostprijs interessant zijn en de financiële risico's zijn door de omvang beheersbaar. Belangrijk is dit binnen een Europees programma verder met andere lidstaten te ontwikkelen. Juist omdat de doorlooptijden lang zijn is het verstandig nu al plannen te ontwikkelen. Tegelijkertijd zijn stevige afspraken over het reserveren van middelen voor ontmanteling nodig.
- Zet een programma op voor negatieve emissies. In de nabije toekomst zullen we actief CO₂-uitstoot uit de atmosfeer moeten onttrekken. Dat kan bijvoorbeeld met BECCS, de combinatie van CO₂-afvang en opslag (CCS) en energieopwekking uit biograndstoffen. Uiteraard moeten deze aan strenge duurzaamheidscriteria voldoen. Ook kan gedacht worden aan het stimuleren 'Construction Stored Carbon' (o.a. houtbouw) en negatieve emissies via CO₂-opslag bij afvalverbrandingsinstallaties. Ook dit biedt groeikansen voor Nederland.
- De knelpunten in elektriciteitsnetten zijn een belangrijke bottleneck voor de energietransitie en zullen dat voorlopig blijven. Ook hier is sturing belangrijk en een versnellingsagenda nodig. Netbeheerders zullen moeten gaan prioriteren: welke aansluitingen en netwerkaanpassingen verdienen voorrang en creëren de

grootste maatschappelijk toegevoegde waarde? Ook hier geldt: niet alles kan tegelijkertijd en provincies kunnen een belangrijke rol in spelen in het bepalen van de prioriteiten.

Warmtetransitie in de gebouwde omgeving

- De kracht van de aanpak aardgasvrije wijken is dat gemeenten hier wijkgericht meerdere vraagstukken aan elkaar kunnen koppelen (renovatie, wijkverbetering, riolering, andere infrastructuur, etc.). Om dit programma tot een succes te maken, is er structurele financiering nodig voor de realisatie van collectieve warmtesystemen via een nationaal fonds waaruit de onrendabele top van deze projecten kan worden gefinancierd. We kunnen gemeenten niet opzadelen met een extra taak zonder daarbij ook het mandaat en de middelen te regelen.
- Het blijft belangrijk fors in te zetten op de route van de individuele, stapsgewijze verduurzaming van woningen, o.a. via isolatie van woningen en de uitrol van hybride warmtepompen. Normering van verwarmingsinstallaties kan deze uitrol versnellen. Met de installatiesector moet gesproken worden over een geschikt ingroepad en opleiding van installateurs. Belangrijk is dat de bestaande subsidieregels worden vereenvoudigd.

Tot slot

Het is mede aan de politiek om ‘een verlangen te scheppen naar verandering’. Dat kan alleen als we de terechte zorgen over de toekomst van onze planeet weten te combineren met een aantrekkelijk toekomstperspectief en de mogelijkheden om in actie te komen. Dan kunnen we de fundamentele veranderingen die nodig zijn om ons land duurzamer te maken, in gang zetten. Deze visie geeft daar een aanzet toe en nodigt uit om het gesprek daarover met elkaar aan te gaan.

WI
*Wetenschappelijk
Instituut*